

CORRESPONDENTIE.

Van vele zijden ontvangt de Redactie de vraag, wanneer de voor lang ingezonden artikelen zullen worden geplaatst. Zij moet den auteurs verzoeken geduld te oefenen. Er is een zoo groote overloed van copy voorhanden, dat thans in den regel stukken worden opgenomen, die voor drie maanden zijn ingezonden. Hoewel de gewone omvang van het nummer, om hieraan tegemoet te komen van $2\frac{1}{2}$ tot 3 vel is verhoogd, zal het geruimen tijd duren voor de achterstand is ingehaald. De schrijvers kunnen zelf veel ter verbetering doen, wanneer zij hun stukken wat korter willen schrijven en degenen die reeds de gewoonte hebben kort te schrijven, worden verzocht de auteurs van lange oorspronkelijke stukken en lange ingezonden stukken lastig te vallen.

Red.-Gérant.

INGEZONDEN.

---

*Den Heer ALEX. KLEIN, Privaat-Doctent in de
Gezondheidsleer te Amsterdam.*

Geachte Collega!

Voor de toezending van uw „de woningsdesinfectie met dampen van formaldehyde” betuig ik U mijn dank. Ik kan echter niet nalaten U mede te deelen, dat ik met de grootste verbazing Hoofdstuk V gelezen heb en dat ik daarmee in het geheel niet kan instemmen.

Het verbaasde mij des te meer dergelijke uitspraken te vernemen van den assistent aan het hygiënisch laboratorium op den Kloveniersburgwal, aangezien uw chef, Prof. SALTET, nog onlangs 1) zich op andere wijze over de ontsmetting in Nederland uitliet, waar hij sprak van bestaande goede (ontsmettings-) reglementen en waar hij beweerde, „dat hier en daar, allereerst in Amsterdam, „ontsmetting plaatselijk met succes wordt toegepast” en waarbij Z.H.G. toch vermoedelijk is afgegaan op zijn practische ervaring, die hij in zijn vorige betrekkingen verkregen heeft.

Het verbaast mij verder zeer, dat gij blijkens Hoofdstuk V alleen zijt afgegaan op eenige experimenten en ervaringen in het buitenland en dat gij niet de moeite hebt genomen om ook eens in Amsterdam informaties in te winnen en — uw studie heet toch een critisch-experimenteetele — zelve experimenten te doen omtrent de waarde van de hier in Amsterdam gevolgde desinfectiemethoden, voordat ge zulke uitspraken deelt.

Gaarne had de ondergeteekende met zijn desinfectiepersoneel U daarbij de noodige diensten bewezen.

---

1) De gezondheidstoestand door Dr. R. H. SALTET, Hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam — Een Halve Eeuw 1848 — 1898 Historisch Gedenkboek uitgegeven door het *Nieuws van den Dag* bij de inhuldiging van Koningin Wilhelmina.

Ik had U dan al dadelijk gerust kunnen stellen, dat de broodkruimelmethode, waarvan ge ook aan het einde van uwe studie op blz. 896 spreekt, nimmer hier wordt toegepast.

U hadt dan verder kunnen hooren, dat hier de kamerdesinfectie (met geopende vensters) geschiedt door zolderingen, vloeren, wanden (ook behangsels), meubelen, schilderijen voorzichtig doch zorgvuldig af te sponzen met een 3 pCt. oplossing van creoline.

U meent, dat, willen de schilderijen, meubelen enz. niet geheel en al waardeloos gemaakt worden, bij deze methode het desinfectans te kort zal inwerken om de ziektekiemen te vernietigen. Ik stel me deze zaak echter eenigszins anders voor en meen dat bij het afsponzen de ziektekiemen van de wanden, meubels enz. in de vochtige spons worden opgenomen; zij komen daarna òf met het uitknijpen van de spons in een emmer met 3 pCt. creoline-oplossing terecht, òf blijven in de spons, die opnieuw gedoopt wordt in een 3 pCt. creoline-oplossing in een anderen emmer om met de desinfectie verder te gaan.

Op grond van bovenstaande meening en van de vier blijkens het bacteriologisch onderzoek mislukte kamerdesinfecties, twee te Breslau en twee te Zürich komt U dan tot het besluit, dat de desinfecteerende waarde van de methode geheel denkbeeldig is en verder dat het op de vingers na te rekenen is, dat men door de thans gebruikelijke wijze van oppervlakte-ontsmetting de uitbreiding van infectie-ziekten in geen enkel opzicht verhinderd heeft. Vóór U tot zoo'n vernietigende uitspraak waart gekomen, was het dunkt mij voorzigtiger geweest door eigen onderzoek de desinfecteerende waarde van de methode bacteriologisch te controleeren. Nu gaat U toch hoofdzakelijk op FLÜGGE en SILBERSCHMIDT af. Weet U iets van de al of niet geoefendheid van het personeel te Breslau of te Zürich? Weet U ook iets van een voorafgegane bacteriologische contròle van het desinfectans? Zoo is toch bijv. voor creoline de scheikundige wisselvalligheid van vele praeparaten bekend; eenige jaren geleden werd creoline in Duitschland zelfs niet gebruikt, omdat men daar geen chemisch constant praeparaat bezat.

Maar wanneer men eens gaat na rekenen of de oppervlakte-ontsmetting de uitbreiding van infectie-ziekten al of niet verhinderd heeft, dan kom ik weer tot andere beschouwingen dan U.

In het afgelopen jaar werden in Amsterdam door den Gezondheidsdienst ontsmet 392 kamers (in 289 woningen), waarvan 322-maal voor ziekten in Art. 1 der Epidemiewet genoemd en 70-maal voor de meest verschillende andere ziekten en doodsoorzaken, als tuberculose 34-maal, carcinoom 7-maal, erysipelas 7-maal, febris puerperalis 2-maal, angina 3-maal, pneumonie 3-maal enz.

De 322 kamerontsmettingen waren voor

Typhus (exanthematicus)	62-maal
Febris typhoïdea	100 „
Pokken	3 „
Roodvonk	98 „
Diphtherie	39 „
Mazelen	17 „
Dysenterie	3 „

Totaal . . . . . 322-maal.

Nu is verder gebleken dat in de woningen, waarin deze 322 gedesinfecteerde kamers zich bevonden, slechts 7-maal een tweede geval zich heeft voorgedaan, n.l. voor *febris typhoïdea* 4-maal:

	Ontsmetting.	2de ziektegeval
1. Anjelierstraat,	8 April	6 Mei
2. Prinsengracht,	24 Juni	13 Juli
3. L. Leidsche dwarsstr. a.	5 October	26 October
4. L. „ „ b.	13 „	17 November

voor *diphtherie* 1 maal:

	Ontsmetting.	2de ziektegeval.
5. Tichelstraat	7 April	16 Mei

en voor *typhus exanthematicus* 2-maal:

	Ontsmetting.	2de ziektegeval.
6. Willemstraat	11 Februari	14 Maart
7. Palmstraat	1 April	9 April

Van deze 7 gevallen van recidief in een woning, die reeds ontsmet was geworden, is voor die sub. 2, 3 en 4 met zeer groote waarschijnlijkheid uitgemaakt kunnen worden, dat hier de melk de bron van infectie was; voor de twee sub. 1 en 5 is de bron niet opgespoord kunnen worden, zoodat we die twee desinfecties nu eens in uw voordeel zullen uitleggen en dus zullen noemen mislukte desinfecties; voor dat sub. 6 bestaat de mogelijkheid van infectie in een andere woning en voor dat sub. 7 dat de patiënt tijdens de ontsmetting reeds geïnfecteerd was en de ziekte in het stadium incubationi sverkeerde; doch laten we ook deze 2 gevallen bij de mislukte desinfecties rekenen.

Maar daar staan dan tegenover 318 kamer-desinfecties, waar de desinfectie of gelukt is of niet noodig was geweest. Dat er onder die 318 kamers verscheidene zijn, waarvoor geen kamer-desinfectie volgens welke methode ook had behoeven te worden aangewend en waarvoor men had kunnen volstaan met evacuatie van den lijder en desinfectie van zijn lijf- en beddegoed, meen ik te mogen aannemen; maar welke dat nu juist zijn, valt in de praktijk niet met zekerheid uit te maken.

Dat er onder die 318 kamers omgekeerd verscheidene waren, waarvoor wel kamer-desinfectie noodig was en dat daar de hier te Amsterdam toegepaste methode niet vrucht werd aangewend, meen ik o. a. te mogen besluiten uit het verloop van den typhus exanthematicus in het vorig jaar in deze gemeente; van een ziekte derhalve die bij uitnemendheid besmettelijk is en waarvoor men mijns inziens niet volstaan kan met de evacuatie van den lijder en de desinfectie van zijn lijf- en beddegoed, aangezien de vervuilde woning daarbij toch een groote rol speelt. In de 22 besmette gezinnen (met 35 patiënten), bijna zonder uitzondering uit den minderen stand, hebben zich na de genomen maatregelen: evacuatie der lidders, desinfectie van woning en goederen slechts in twee gezinnen opnieuw gevallen der ziekte voorgedaan. Of hier mislukte desinfectie de oorzaak van het voorkomen van de nieuwe gevallen was, valt niet met zekerheid uit te maken. In het eene geval bestond echter ook de mogelijkheid van infectie in een andere woning, aangezien patiënt voddenkoopman was en in relatie had gestaan met een

anderen voddenkoopman, wiens vrouw eenigen tijd te voren naar het gasthuis vervoerd was met febris typhoïdea (?) en wiens woning niet ontsmet was geworden. In het andere geval had, zooals hierboven reeds werd medegedeeld, infectie vóór de ontsmetting kunnen plaats grijpen.

Wat nu betreft de zinsnede:

„beide onderdeelen veroorzaken groote schade aan de eigenaars der te „ontsmetten woningen en het geheel is impopulair en gehaat bij het publiek”.

Om dit te bewijzen haalt U Deutsche toestanden aan en vertelt U van den Breslau'schen arbeider, die zijn boel kort en klein slaat. Maar gelooft U niet dat diezelfde driftkop in staat zou zijn uw formaldehydedamp-apparaat in elkaar te trappen, wanneer U hem wildet verplichten zijn woning met kind en kraai gedurende 5 uur te verlaten om ze met formaldehydedamp te vullen?

Omdat de methode in Breslau en elders in Duitschland groote schade schijnt aan te richten en verplicht is en daarom impopulair en gehaat is, moet dit daarom ook het geval zijn in ons land?

Voor Amsterdam kan ik U verzekeren, dat zij geen schade aanbrengt, aangezien hier met de meeste zorg en voorzichtigheid wordt gedesinfecteerd. Behangsels, meubelen, schilderijen, spiegels behoeven niet benadeeld te worden. Nu zegt U wel: „fijne dames- en heerenkleederen lijden ontzaglijk veel, „indien zij den ontsmettingsoven moeten passeeren; bedden, tapijten enz. „komen er in de meeste gevallen niet beter af: de kleuren verbleeken, ver„dwijnen, loopen in elkander of gaan op andere goederen, welke gelijktijdig „ontsmet worden, over”.

Maar bij welke koekenbakkers van desinfecteurs hebt U dan toch die droevige ervaring opgedaan? Zijn het misschien de ontsmetters der gemeente Breslau? Al die zaken en nog andere meer dan U vermoedt, worden hier in Amsterdam met succes in den oven gedesinfecteerd. Bovendien voor fijne dames- en heerenkleederen, dus goederen van goede kwaliteit, behoeft men het minst bang te zijn; juist voor goederen van mindere kwaliteit moet men bij het desinfecteeren in den oven de grootste zorgen hebben, daarbij kunnen de kleuren wel eens verbleeken, waarvoor de menschen van te voren gewaar-schuw worden.

Dat er wel eens een enkele maal beschadiging door verzuim of vergissing voorkomt, wie zal zich daarover verwonderen. Zoo zijn mij verleden jaar twee klachten over beschadiging ter kennis gebracht; bij onderzoek bleken ze gegrond en het gevolg te zijn van vergissingen van het personeel.

Dat de desinfectie door den gezondheidsdienst hier ter stede niet impopulair is, kan ik uit verschillende omstandigheden opmaken. Zoo uit de schriftelijke betuigingen van ingenomenheid met een plaats gehad hebbende desinfectie, die mij af en toe worden gezonden. Verder komt het wel voor dat de bewoners (van verschillende standen) om een uitgebreidere desinfectie verzoeken dan door hun geneeskundige volgens de aanvraagkaart verlangd wordt. Zelfs werd eenigen tijd geleden een aantal effecten en andere geldswaardige papieren tot een niet onaanzienlijk bedrag op verzoek aan den oven toevertrouwd. Ook collega's uit de praktijk laten wel eens van hun tevredenheid blijken. Dan het feit, dat er verschillende collega's uit de praxis aurea zijn, die menigmaal van den ontsmettingsdienst gebruik maken, is voor mij een bewijs

dat zij van hun cliënten geen klachten over schade krijgen en door den gezondheidsdienst goed bediend worden.

Uit de volgende opgave kunt U verder nog zien, dat het aantal desinfecties door den gezondheidsdienst sedert 1893 toenemend is; hetgeen ook al weer niet voor impopulariteit pleit:

	1893	1894	1895	1896	1897	1898
1. Aant. ovenvullingen	361	476 ¹ / ₄	448	662 ¹ / ₄	387 ¹ / ₄	666 ³ / ₄
2. „ kamerontsmettingen	95	290	184	272	261	392
3. „ ontsmettingen in de loods	15	70	68	139	175	249
4. „ malen kosteloos	121	316	261	369	300	396
5. „ vergoed.	196	142	176	294	241	347

Geheel eens ben ik het met U natuurlijk, wanneer gij zegt dat leeren artikelen en pelswerken niet in den oven ontsmet kunnen worden; er zijn daaraan nog enkele andere artikelen toe te voegen. De ontsmettingen van deze voorwerpen geschieden door chemische middelen (sub. 3 in bovenstaande opgave); over eenige van deze ontsmettingen ben ik maar half tevreden en zou uw critiek gevreesd moeten worden. Juist voor deze ontsmettingen zullen mijns inziens formaldehydedampen bruikbaar kunnen zijn; er zijn dan ook reeds sedert eenigen tijd met het oog daarop proefnemingen bij den gezondheidsdienst in gang.

Met het voorafgaande meen ik te hebben aangetoond, dat uw scherpe veroordeeling van de tegenwoordig gevolgde desinfectiemethoden, althans voor Amsterdam, geen recht van bestaan heeft en het gevolg is van onbekendheid met de praktijk der methoden en met de verkregen ervaringen.

Hoogachtend en collegialiter,

Dr. H. G. RINGELING.

Amsterdam, 30 Mei 1899.

REPLIEK AAN DEN HEER ALEX. KLEIN.

Groningen, 19 Juni 1899.

Geachte Collega!

Gij stelt voor den strijd te eindigen en ik geloof dat de lezers van het *Tijdschrift* dit ook wel zullen wenschen. Gij hebt 41 bladzijden gevuld met uw opstel. Daarbij komen de 10 bladzijden, door onze correspondentie ingenomen. Inderdaad, ik vrees dat men ons niet meer zal lezen! Deze overweging brengt mij er dan ook toe mij te vergenoegen met de verklaring, dat ik de beoordeeling van de vraag of uwe beschuldiging gegrond of ongepast is thans gaarne overlaat aan de lezers van dit *Tijdschrift* en aan den historischrijver. Ik kan dit des te geruster doen, omdat ik tegenover uwe meening en naast de door mij verdedigde thans nog kan verwijzen naar het juist verschenen rapport van het Conseil d'hygiène publique de Belgique, rapporteur M. VAN ERMENGEM, over de vraag van de Regeering, in 1899 gesteld, „si dans „l'état actuel de la question, l'aldehyde formique peut être recommandée „comme désinfectant” (zie *Revue d'Hygiène* van 20 Mei j.l., p. 468—471). Ge